

ТІНІЗАЦІЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ЕКОНОМІЧНА НЕБЕЗПЕКА ДЛЯ УКРАЇНИ

© Несімко О. Д., 2016

Необхідно пам'ятати, що більшість економічних злочинів відбувається у тіншовій економіці, яка в силу певних об'єктивних та суб'єктивних причин важко піддається контролю зі сторони юридичних структур. Посилення тіншової економічної діяльності у світовій економіці викликає занепокоєння владних та правоохоронних органів розвинутих держав світу, спонукає до пошуку спільних форм протистояння її негативним наслідкам. Розглянуто тіншову економічну діяльність підприємств та її вплив на державу.

Ключові слова: тінзація, відмивання, шахрайство, фіктивне підприємництво, обдурювання замовників, недобросовісна конкуренція, небезпека, безпека тощо.

О. Д. Несімко

ТЕНИЗАЦИЯ ХОЗЯЙСТВЕННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ, КАК ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ОПАСНОСТЬ ДЛЯ УКРАИНЫ

Необходимо помнить, что подавляющее большинство экономических преступлений совершается в теневой экономике, в силу определенных объективных и субъективных причин трудно поддается контролю со стороны юридических структур. Усиление теневой экономической деятельности в мировой экономике вызывает беспокойство властных и правоохранительных органов развитых государств мира, побуждает к поиску совместных форм противостояния ее негативных последствий. В статье рассматривается теневая экономическая деятельность предприятий и ее влияние на государство.

Ключевые слова: тенизация, отмывание, мошенничество, фиктивное предпринимательство, обман заказчиков, недобросовестная конкуренция, опасность, безопасность.

O. D. Nesimko

SHADOW ENTITIES AS ECONOMIC DANGER TO UKRAINE

It must be remembered that the vast majority of economic crimes happening in the informal economy, which is due to certain objective and subjective reasons difficult to control on the part of legal entities. Strengthening of shadow economy in the world economy is a concern of government and law enforcement agencies of developed countries in the world, leads to the search for common forms of opposition to its negative effects. In the article the shadow economic activities of enterprises and its impact on the state.

Key words: shadow, money laundering, fraud, fictitious business, cheating customers, unfair competition, risk, security and so on.

Постановка проблеми. В Україні тіншова економічна діяльність набула значних масштабів та специфічних форм вияву на етапі переходу від адміністративно-командної економіки до ринкової і відкрила широке поле діяльності для юристів усіх спеціальностей. Усе це зумовлює необхідність окремого вивчення цього питання.

Мета дослідження: визначення основних підходів та особливостей тінізації господарської діяльності як елемента небезпеки держави.

Стан дослідження: Вагомий внесок у дослідження проблеми економічної безпеки країни зробили вчені: З. Варналій, О. Турчинов, Б. Губський, З. Герасимчук, Н. Вавдіюк, В. Ткаченко, А. Базилук, З. Варналій, О. Засанська, І. Мазур, В. Попович та ін. Поширення офшорних зон вивчали такі вчені, як: О. Горбунова, Л. Грязнова, Т. Данько, Н. Кузнецова, О. Мещерякова, З. Окрут, В. Островський, Дж. Пеппер, Б. Піляєв, Д. Стеченко та інші.

Викладення основних положень. В останні роки, за оцінками вітчизняних та зарубіжних дослідників, рівень тінізації української економіки сягає 40–60 % ВВП, що значно перевищує рівень розвинутих країн світу [1].

Більше того, за оцінками міжнародної організації у боротьбі з корупцією, легалізацією та “відмиванням” брудних грошей, отриманих злочинним шляхом, – FATF, Україна належить до держав із високим рівнем економічної злочинності [2].

Такий імідж України ускладнює її входження в Європейський Союз та інші міжнародні організації на принципах партнерства, відлякує іноземних інвесторів від того, щоб укласти свої капітали в розвиток української економіки.

На думку фахівців, протистояння тіньовій економічній діяльності повинно відбуватися не тільки у правовій (практичній), але й у науковій (теоретичній) сферах [3, с. 41].

Остання повинна працювати на випередження, передбачаючи виникнення нових видів тіньової економічної діяльності, використовуючи запобіжні заходи щодо зниження або повної ліквідації її негативних наслідків, розробляти і пропонувати владним структурам, правоохоронним органам і юристам дієві механізми щодо боротьби з тіньовою економічною діяльністю.

Сучасна економічна теорія та практика господарювання мають великий досвід протистояння тіньовій економічній діяльності. Однак низка питань потребує поглибленого дослідження та чіткого висвітлення в економічній літературі. Зокрема, досі в різних вітчизняних і зарубіжних публікаціях використовуються не тільки різні терміни щодо визначення тіньової економічної діяльності, але й неоднозначні тлумачення сутності ідентичних понять. Це вносить певну плутанину під час дослідження процесів, пов'язаних із формуванням явищ, які сприяють розвиткові тіньової економічної діяльності, ускладнює пошук шляхів зниження її негативного впливу на розвиток національної економіки. Проблемними залишаються питання, що пов'язані з визначенням тих видів економічної діяльності, які слід зараховувати до тіньової. Нині в економічних публікаціях використовуються десятки термінів, які з різних позицій характеризують тіньову економічну діяльність [4, с. 60]. Зрозуміло, що така ситуація не сприяє ефективній роботі юриста в цьому напрямку.

Можна погодитися із характеристикою тіньової економіки, яку приводить У. Тіссен, котрий вважає, що “тіньова економіка” охоплює всю економічну діяльність, яка з будь-яких причин не враховується офіційною статистикою і не потрапляє до валового національного продукту. Згідно з дослідженнями цього автора, економічну діяльність у будь-якій державі можна поділити на дві основні групи: легальну і нелегальну [5, с. 60–77].

У зарубіжній літературі, починаючи з другої половини ХХ ст., спостерігається активізація досліджень у сфері виявлення факторів, що сприяють розвиткові тіньової економіки у країнах із ринковими механізмами господарювання. Серед відомих фахівців західних країн, які досліджували специфіку тіньової економічної діяльності, слід відзначити наукові праці К. Котке, У. Тіссена, Т. Тосуняна та інших [6].

На думку західних фахівців, тіньова економічна діяльність потребує не тільки поглибленого вивчення, але й розроблення спеціальної методології дослідження. Передусім йдеться про запровадження достовірних методів аналізу та кількісного виміру рівня тіньової економічної

діяльності. Саме в цих напрямках ведуться інтенсивні пошуки підвищення достовірності результатів, пов'язаних із визначенням рівня тінізації економічної діяльності.

Найповнішу характеристику тіньової економічної діяльності з виділенням її різновидів висвітлено в дослідженнях Т. Корягіної [7, с. 60–65].

На нашу думку, сучасний юрист насамперед повинен спрямовувати свої професійні зусилля у сфері боротьби з тіньовою економікою на такі аспекти, як: ухилення від сплати податків шляхом заниження результатів господарювання, створення нелегальних фірм; “відмивання” доходів тіньового походження в легальній економічній діяльності; виробництво та розповсюдження серед населення заборонених чинним законодавством країни продукції та послуг, які завдають шкоди здоров'ю людини; виготовлення та збут підроблених грошей, цінних паперів, документів; шахрайство та обдурювання споживачів; фіктивне підприємництво; обдурювання замовників, недобросовісна конкуренція тощо.

На підставі порівняння тіньової економічної діяльності в умовах адміністративно-командної та ринкової систем господарювання можна виділити не тільки різні форми її прояву, але й спільні ознаки. Зокрема, такі:

- тіньова економіка сприяє реалізації корисливих цілей окремих осіб, які організують тіньову діяльність в обхід чинної законодавчої бази;

- тіньова економіка як супутник офіційної економічної діяльності набуває розвитку саме в тих сферах, які найменш захищені законодавчою базою держави або недостатньою мірою контролюються нею;

- пріоритетними напрямками розвитку тіньової економічної діяльності виступають: можливість швидкого збагачення, отримання надприбутків від незаконної діяльності;

- наявність високого рівня тінізації в економічній діяльності сприяє формуванню кримінальних структур щодо її обслуговування та зрощуванню кримінальних суб'єктів з офіційними посадовими особами [8].

Дослідження тіньових аспектів економічної діяльності набуває особливої актуальності для України, економіка якої перебуває в стані реформування і яка як порівняно молода держава не має належного досвіду протистояння тіньовій діяльності, а боротьба з тіньовою економічною діяльністю в державі здійснюється у двох напрямках:

- створення сприятливих умов щодо розвитку підприємництва в офіційній економіці;

- посилення контролю за діяльністю тіньових підприємницьких структур.

Як і в першому, так і в другому випадку досягти успіхів можна лише за умови ефективної професійної діяльності юристів, котрі працюють в економічній сфері.

Економічна діяльність юриста повною мірою проявляється під час роботи у вільних економічних зонах, які в недалекому минулому широко використовувалися на території нашої держави.

Створення спеціальної (вільної) економічної зони на території будь-якої держави пов'язане передусім із зростанням відкритості певної території держави (визначеної законом як спеціальної) та її суб'єктів підприємницької діяльності, дії світових законів ринкової економіки, жорсткої конкуренції тощо, а також із тим фактом, що в умовах недостатньої розвинутої ринкових відносин може створюватися реальна небезпека витіснення вітчизняних товаровиробників іноземними з внутрішнього ринку країни та доведення їх до банкрутства. Формування ВЕЗ передбачає на визначених територіях значного зменшення державного втручання в економіку такої території та збільшення впливу регульованих механізмів зовнішнього ринку, що пов'язане зі зростанням її відкритості. Відкритість економіки передбачає вільне переміщення товарів, капіталів, робочої сили, а звідси й жорсткішої конкуренції на таких територіях між вітчизняними та іноземними виробниками за максимізацію своїх доходів. Усе це потребує застосування державою відповідних заходів, спрямованих на гарантування економічної безпеки вітчизняних підприємств в умовах

відкритості світовому ринку, дотримання відповідного законодавства, а значить зростання ролі юриста під час виконання службових обов'язків.

Економічна безпека підприємництва у будь-якій цивілізованій державі означає незалежність суб'єктів підприємницької діяльності від недобросовісної конкуренції підприємств-монополістів, непередбачуваних договорами дій підприємств-постачальників і торговельних організацій, нерациональної економічної і правової політики держави та інших чинників, що дає змогу привласнювати більшу частину законних прибутків.

Головними передумовами економічної безпеки підприємництва є: оптимальне поєднання реальних ринкових і державних економічних механізмів; створення раціонального та ефективного правового поля, що забезпечує компенсацію відповідних загроз та підтримує комерційні ризики на мінімальному рівні; відсутність злочинної діяльності, що підриває економіку держави; наявність сучасного фізичного та технічного захисту; функціонування інфраструктури, що відповідає завданням конкретного бізнесу; реальний плюралізм форм власності тощо.

Економічна безпека підприємництва, як правило, повинна здійснюватися на двох рівнях – макроекономічному та мікроекономічному (суб'єктів підприємницької діяльності залежно від внутрішнього і зовнішнього ринкового середовища та необхідного ступеня вимог конфіденційності).

Економічної безпеки на макрорівні досягають унаслідок:

1) посилення державної підтримки підприємництва і створення в країні (регіоні, місті) такої політичної, ідеологічної та правової атмосфери, яка б за рівних для суб'єктів господарювання умов забезпечувала розвиток економіки і необхідні передумови для максимізації прибутків і формування виробничих відносин у межах співпраці приватного, акціонерного, колективного та інших видів капіталу;

2) комплексу соціально-економічних, організаційно-правових та інших заходів, що реалізуються за єдиною державною програмою, спрямованою на ліквідацію засад економічної злочинності та формування цивілізованого ринку;

3) проведення центральним банком країни та його структурами на місцях єдиної економічно обґрунтованої національної монетарної політики;

4) захисту державою бізнесу від недобросовісної конкуренції, надання необхідних маркетингових і правових послуг та достовірної інформації;

5) підвищення рівня економічної та юридичної підготовки підприємців за допомогою різних форм самопідготовки, враховуючи функціонування бізнес-інкубаторів, бізнес-клубів, інноваційних центрів, телевізійних бізнес-каналів, консалтингів, бізнес-інтернет клубів тощо.

Порівнюючи критерії функціонування підприємництва на незональній території України з тими, що діють у вільних економічних зонах, треба відзначити, що в економічних юрисдикціях для вітчизняних суб'єктів господарської діяльності створюються значно жорсткіші економічні умови функціонування порівняно з іноземними фірмами, а отже, зростає рівень економічної небезпеки.

По-перше, вільна економічна зона найбільш відкрита для дії законів світового ринку та конкуренції, тут менше втручання держави, але більше діють ринкові механізми і регулятори, які вимагають універсально-адекватних правил економічної гри, з якими більшість підприємців не знайома й отримати необхідну консультацію доволі проблематично.

По-друге, законодавчими актами України про створення тієї чи іншої вільної економічної зони передбачено надання податкових або інших пільг за умови участі в реалізації пріоритетних державних інвестиційних проектів, які мають високу вартість.

По-третє, нерозвиненість ринкової інфраструктури України, успадкованої від командно-адміністративної економіки, не дає вітчизняним суб'єктам підприємництва на території вільної економічної зони діяти з мінімальним ризиком для бізнесу, тоді як такі переваги мають їхні іноземні партнери [9, с. 92].

На економічну безпеку підприємництва негативний вплив мають і неплатежі населення за спожиті газ, воду, електроенергію, тепло тощо. Правоохоронні та судові органи проводять певну роботу з покращення ситуації, проте ефективність таких дій є надто низькою і, на наш погляд, вона буде залишатися такою до того часу, доки в її вирішенні не будуть зацікавлені керівники та спеціалісти усіх провідних галузей. Парадигма зловживань тут побудована на взаємній зацікавленості як продавця, так і покупців послуг (споживачів), а тому має надто живучі корені, які не під силу розв'язати навіть висококваліфікованим юристам, адже вони “ходять по замкненому колу”. Від такої “гармонійної злочинної коаліції” несе великі фінансові збитки як держава загалом, так і кожен громадянин – платник податків [10, с. 262].

У світовій практиці більшість економічних небезпек належать до категорії типових і поділяються на небезпеки окремій особі чи певним об'єктам. Небезпека окремій особі чи групам осіб виходить здебільшого від організованих кримінальних структур, випадкових подій та нещасних випадків, а також стихійного лиха й недотримання застережень правоохоронних органів. Небезпека підприємницьким об'єктам та їхньому майну може виникати зі сторони конкурентів, недобросовісних і нечесних працівників, партнерів або обслуговувачих організацій [11, с. 126].

Основними формами запобіжних засобів від цих небезпек на мікрорівні виступають:

- юридичний і економічний моніторинг чинних нормативно-правових актів щодо їхньої досконалості та розроблення можливих альтернативних моделей підприємницької діяльності відповідно до їхніх вимог;

- визначення ділового і професійного рейтингу персоналу за допомогою тестування, атестації, відповідності їхньої кваліфікації та досвіду роботи в сучасних умовах ринку, виробництво конкурентоспроможної, наукоємної продукції на основі високих і енергозбережних технологій, вдосконалення організації менеджменту;

- диверсифікація виробництва, поставок, достовірна інформація стосовно політичної і соціально-економічної стабільності в країні іноземного партнера тощо;

- поєднання економічних і захисно-охоронних заходів підприємства щодо профілактики дрібних злочинів, крадіжок, підробок зі зміцненням трудової технологічної та виконавчої дисципліни персоналом компанії;

- ідентифікація комерційних ризиків, їхній аналіз, класифікація та розроблення інноваційних методів їх упередження або управління ними за допомогою сучасної оргтехніки та моделювання ризикових ситуацій.

На нашу думку, забезпечення економічної безпеки підприємства насамперед слід розглядати через призму упередження різних втрат і негативного впливу аспектів фінансово-господарської діяльності на економічну безпеку підприємництва. Ефективність системи економічної безпеки підприємництва визначається тим, наскільки оперативний персонал підприємства визначає можливість виникнення небезпеки і відшкодовує збитки від негативних дій внутрішнього і зовнішнього середовища [12, с. 38].

Ми поділяємо думку, згідно з якою “головною метою системи економічної безпеки підприємництва є забезпечення його стабільного і максимально ефективного функціонування сьогодні і створення високого потенціалу для розвитку в майбутньому”, яке досягається завдяки “ефективному використанню ресурсів підприємства для виконання його основної цілі шляхом упередження загроз негативного впливу на економічну безпеку підприємства” [13, с.140].

Висновки. Економічна безпека підприємництва має велике значення для зміцнення економічної безпеки всієї держави, передумов нормального функціонування її народного господарства та конкурентоздатності підприємств, а тому потребує здійснення комплексного підходу як на макро-, так і мікрорівні з метою її значного підвищення та доведення до загальносвітових стандартів. Сьогодні в Україні наявні реальні можливості щодо значного підвищення

економічної безпеки підприємництва та стабілізації на цій основі соціального і політичного життя в державі.

1. Білоус В. Координація боротьби з економічною злочинністю / В. Білоус. – ДПАУ, Академія державної податкової служби України. – К., 2002. – 447 с. 2. Біленчук П., Еркенов С., Кофанов А. Транснаціональна преступность: состояние и трансформация : учеб. пособие / под ред. акад. П. Біленчука. – К. : Атика, 1999. – 272 с. 3. Бородюк В., Турчинов О., Приходько Т. Методи розрахунку тіньової економічної діяльності / В. Бородюк, О. Турчинов, Т. Приходько. – Економіка України. – 1997. – № 5. – С. 41. 4. Голиков В. Тіньова економіка як фактор дестабілізації економіки / В. Голиков. – Економіка України. – 1996. – № 9. – С. 60. 5. Тіссен У. Тіньова економіка: методи прогнозування, проблема кількісної оцінки та висновки для економічної політики / У. Тіссен. – Зрушення до ринкової економіки. – К. : Фенікс, 1997. – С. 60–77. 6. Тосунян Г., Викулин А. Противодействие легализации (отмыванию) денежных средств в финансово-кредитной системе. Опыт, проблемы, перспективы / А. Викулин, Г. Тосунян. – М. : Дело, 2001. – 254 с. 7. Корягина Т. Услуги теневые и легальные / Т. Корягина. – ЭКО: Экономика и организация промышленного производства. – 1989. – № 2. – С. 60–65. 8. Економіко-правові засоби боротьби з економічною злочинністю : навч. посібник. – К. : Українська академія внутрішніх справ, 1995. – 124 с. 9. Данько Т. П., Окрут З. М. Свободные экономические зоны в мировом хозяйстве : учеб. пособие. / З. М. Окрут, П. Т. Данько. – М. : ИНФРА-М, 1998. – 168 с. 10. Васенко В. К. Вільні економічні зони: стратегія розвитку : монографія / В. К. Васенко. – Суми : Довкілля, 2004. – 348 с. 11. Бандурка О. М., Петрова К. Я., Удодова В. І. Державне регулювання економіки : підручник / за ред. О. М. Бандурка. – Харків : Вид-во ун-ту внутр. справ. – 160 с. 12. Овчарук А. П. Особая экономическая зона: проблемы и перспективы / А. П. Овчарук. – Внешнеэкономический бюллетень. – 1997. – № 3. – С. 38–41. 13. Бандурка О. М., Червяков І. М., Посилкіна О. В. Фінансово-економічний аналіз : підручник / за ред. О. М. Бандурка. – Харків : Ун-т внутр. справ, 1999. – 394 с.

REFERENCES

1. Bilous V. Koordynatsiya borot'by z ekonomichnoyu zlochynnistyu. – DPAU, Akademiya derzhavnoyi podatkovoyi sluzhby Ukrainy. – Kyiv., 2002. – 447 p. 2. Bilenchuk P., Erkenov S., Kofanov A. Transnatsional'naya prestupnost': sostoyanie i transformatsiya: Uchebnoe posobie – Kyiv: Atika, 1999. – 272 p. 3. Borodyuk V., Turchynov O., Prykhod'ko T. Metody rozrakhunku tin'ovoyi ekonomichnoyi diyal'nosti. – Ekonomika Ukrainy. – 1997. – vol. 5, – p. 41. 4. Holikov V. Tin'ova ekonomika yak faktor destabilizatsiyi ekonomiky. – 1996. – vol. 9, – p. 60. 5. Tissen U. Tin'ova ekonomika: metody prohnovuvannya, problema kil'kisnoyi otsinky ta vysnovky dlya ekonomichnoyi polityky. – Zrushennya do rynkovoyi ekonomiky. – Kyiv.: Feniks, 1997. – pp. 60–77. 6. Tosunyan G., Vikulin A. Protivodeystvie legalizatsii (otmyvaniyu) denezhnykh sredstv v finansovo-kreditnoy sisteme. Opyt, problemy, perspektivy.. – M.: Delo, 2001. – 254 p. 7. Koryagina T. Uslugi tenevye i legal'nye . – EKO: Ekonomika i organizatsiya promyshlennogo proizvodstva. – 1989. – vol. 2, – pp. 60–65. 8. Ekonomiko-pravovi zasoby borot'by z ekonomichnoyu zlochynnistyu: Navch. posibnyk. – Kyiv.: Ukrayins'ka akademiya vnutrishnikh sprav, 1995. – 124 p. 9. Dan'ko T. P., Okrut Z. M. Svobodnyye ekonomicheskiye zony v myrovom khozyaystve: Ucheb. posobyе. – M.: YNFRA-M, 1998. – 168 p. 10. Vasenko V. K. Vil'ni ekonomichni zony: stratehiya rozvytku: Monohrafiya. – Sumy: Dovkillya, 2004. – 348 p. 11. Bandurka O. M., Petrova K. Ya., Udodova V. I. Derzhavne rehulyuvannya ekonomiky: Pidruchnyk. – Kharkiv: Vyd-vo un-tu vnutr. sprav. – 160 p. 12. Ovcharuk A. P. Osobaya ekonomicheskaya zona: problemy u perspektivy. – Vneshneekonomicheskyy byulleten'. – 1997. – vol. 3, – pp. 38–41. 13. Bandurka O. M., Chervyakov I. M., Posylkina O. V. Finansovo-ekonomichnyy analiz: Pidruchnyk. – Kharkiv: Un-t vnutr. sprav, 1999. – 394 p.